

В ІДГУК

офіційного опонента Воронова Марка Миколайовича на дисертацію Барегамян Сюзанни Хоренівни «Конституційне право на працю та його реалізація в умовах європейської міждержавної інтеграції», подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право. Юридичні науки

Ознайомлення з текстом поданого на захист дисертаційного дослідження, автореферату й наукових праць здобувачки, опублікованих за обраною темою, надають змогу зробити наступний висновок.

Актуальність і значущість теми дисертаційного дослідження.

Відповідно до положень статті 21 Конституції України, право на працю як основне соціальне право є невідчужуваним і непорушним. На відміну від більшості особистих, громадянських і політичних прав і свобод, право на працю (як і інші соціально-економічні права) в Конституції України стосується підтримання і нормативного закріплення умов діяльності людини у сфері праці, а тому поширюється не на всю, а лише на окрему, а саме - соціально економічну область її життя. В цьому сенсі це право, як і більшість інших соціальних прав людини і громадянина, є відносним. Проте в концептуальному і нормативному контексті Конституції України право на працю, на належні здорові і безпечні умови праці має ранг, однаковий з усіма іншими конституційним и правами і свободами людини і громадянина в Україні. Основне в конституційному праві на працю - об'єктивно-право вий зміст цього права, представлений конституційно визначеними умовами і

гарантіями. Право на працю в Конституції України відтворює і закріплює свободу праці як засадничого принципу організації трудових відносин в соціально орієнтованому ринковому господарстві. Конституційні спори у сфері праці, зокрема ті, які виникають навколо відповідності законів та інших нормативно-правових актів Конституції України, підсудні загальним судам далеко не всі. Застосування міжнародного захисту права на працю, передбаченого в Конституції України, є проблематичним, оскільки Європейська Конвенція про захист прав людини і основних свобод 1950 року не знає такого права, а юрисдикція Європейського суду з прав людини строго пов'язана цією Конвенцією. Існують значна кількість питань в сфері конституційного закріплення права на працю в сучасних умовах європейської інтеграції, які потребують наукового дослідження, теоретичного обґрунтування і прикладного вирішення. Тому потребує міцної доктринальної основи й конституційна реформа щодо вдосконалення закріплення конституційно-правового статусу людини і громадянина, котра передбачає суттєві зміни функціонально-компетенційного характеру. У даному контексті тема дисертаційного дослідження С. Х. Барегамян безумовно має актуальність і суттєве значення як у теоретичному аспекті, для розвитку вітчизняної конституційно-правової доктрини, так і в суто прагматичному плані – як спосіб удосконалення інструментарію для продовження названої конституційної реформи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Рецензована праця виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт кафедри конституційного, адміністративного та міжнародного права Маріупольського державного університету «Актуальні конституційні та міжнародно-правові проблеми становлення, розвитку та функціонування публічної влади в Україні в умовах міждержавної інтеграції» (номер державної реєстрації 0108U008427). Дисертаційна робота виконувалась в рамках держбюджетної науково-дослідної теми кафедри конституційного, адміністративного та міжнародного права Маріупольського державного

університету «Формування правового механізму забезпечення європейських стандартів в умовах міждержавної інтеграції України» (номер державної реєстрації 0111U010449).

Мета, об'єкт і предмет дослідження сформульовані чітко, коректно й науково виважено, а його наукознавчі завдання є цілком виправданими, вони досить повно охоплюють відповідну тематику і перебувають у межах наукової спеціальності 12.00.02.

Методологічна основа дослідження має цілісний характер і включає в себе адекватні поставленим цілям і завданням філософські, загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання. Зрозуміло, що з огляду на специфіку предмета дослідження провідну роль при викладенні всіх підрозділів дисертації відгравали системно-структурний і структурно-функціональний методи дослідження, проте в роботі над темою широко представлені й такі методи дослідження, як формально-юридичний, історико-правовий, порівняльно-правовий, статистичний, метод класифікації, метод, логіко-семантичний метод теоретико-правового прогнозування і моделювання тощо.

Дисертація спирається на досить міцну джерельну базу (299 найменувань), що включає в себе літературу не тільки з юриспруденції, але й з суміжних галузей знань, що стосуються теми дослідження.

Основні положення дисертації отримали належну апробацію: вони обговорювалися на засіданнях кафедри конституційного, адміністративного та міжнародного права Маріупольського державного університету, а також доповідалися на одній міжнародній і 8 всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Наукова новизна основних положень та висновків дисертації полягає в тому, що вона є однією з перших в українській науці конституційного права спроб розв'язати наукове завдання щодо розкриття

реалізації та забезпечення конституційного права на працю громадян на національному рівні та на ринку праці Європейського Союзу.

Наукове і практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що сформульовані в роботі положення, висновки і рекомендації можуть бути використані у науково-дослідних цілях (як основа для подальшого дослідження системи соціально-економічних прав і свобод людини і громадянина), у правотворчій діяльності (при вдосконаленні конституційного законодавства України, як доктринальна основа для проведення конституційної реформи в частині вдосконалення закріплення конституційно-правового статусу людини і громадянина), а також у навчальному процесі (при викладанні дисциплін «Конституційне право України», «Трудове право» тощо).

Загальна **структура роботи** має звичний вигляд і побудована за принципом «від загального – до конкретного. Робота складається зі вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків, додатків, списку використаних джерел. Обрана дисертантом архітектура роботи є вдалою; у поєднанні з правильно підібраною методологією вона надала змогу авторові досить повно й послідовно розкрити наявну проблематику, забезпечити логіку дослідження й обґрунтованість результатів. Повний обсяг дисертації становить 254 сторінки, з них основний текст - 221 сторінка.

Загальна характеристика змісту дисертаційного дослідження. У вступі обґрунтовується актуальність теми дослідження, ступінь її наукової розробленості, визначаються об'єкт, предмет, мета і задачі роботи, її методологічна основа та науковознавча база, а також основні положення, що виносяться на захист, підкреслюється наукова новизна та практичне значення отриманих результатів дослідження.

У першому розділі «Теоретико-методологічні засади права на працю як інституту конституційного права України», що складається з трьох підрозділів, наводяться етапи становлення права на працю як такого, що закріплене Конституцією, аналізується історія законодавчої регламентації та

підходи до змісту конституційного права на працю в Україні, здійснюється правовий аналіз значної кількості нормативно-правових актів України та спеціальної наукової літератури за темою.

В першому розділі також досліджується важливість конституційного права на працю в системі прав людини, а також сутність права на працю, закріпленого Конституцією України, аналізується зміст конституційного права на працю в Україні, вносяться пропозиції щодо вдосконалення положень Конституції України, досліджується система джерел, які забезпечують реалізацію та захист конституційного права на працю в Україні, а також перспективне законодавство.

Натомість у другому розділі «Способи та умови реалізації конституційного права на працю в Україні в умовах сучасних інтеграційних процесів», який містить три підрозділи, досліджено модернізацію конституційно-правового регулювання права на працю в Україні під впливом міждержавних інтеграційних процесів, яка має важливе теоретичне й практичне значення, обґрунтовується, що інтернаціоналізація трудових прав, гарантованих Конституцією України – це довгострокова, правова, науково обґрунтована, закріплена в правових формах діяльності органів публічної влади України трансформація національних норм права під впливом міжнародних норм, спрямована на реалізацію положень Конституції України та нормативно-правових актів, міжнародних норм і забезпечення державних гарантій реалізації конституційних прав у сфері праці, захисту прав, свобод та інтересів суб'єктів трудових відносин.

У цьому розділі досліджується рівень правового захисту трудящих-мігрантів в Україні, висвітлюється значення та ефективність дії конституційних гарантій забезпечення прав трудящих-мігрантів з України, запропоновані рекомендації щодо імплементації міжнародних стандартів, які стосуються захисту прав громадян України в сфері міжнародної праці, аналізується сучасний стан нормативно-правового забезпечення зайнятості та працевлаштування в Україні, окреслюються альтернативні шляхи

вирішення проблем у сфері правового регулювання зайнятості, сформульовані рекомендації щодо використання закордонного досвіду правового регулювання зайнятості в Україні.

У розділі 3 «Перспективи розвитку та напрями вдосконалення конституційно-правових відносин у сфері праці в Україні», який містить два підрозділи, проаналізовано сучасний стан та напрями регулювання конституційно-правових відносин у сфері праці, досліджуються способи захисту та сучасний стан забезпечення органами державної влади прав у сфері праці, вносяться слушні наукові пропозиції.

Загалом найбільш суттєвими здобутками дисертанта, що характеризують наукову новизну і практичну значущість рецензованого дослідження, на наш погляд, є:

- наукове обґрунтоване формулювання в новому онтологічному, аксіологічному та праксіологічному аспекті сучасного теоретико-методологічного підходу до концептуального розуміння конституційного права на працю, глибокий аналіз сутності та змісту цього права;

- обґрунтування авторської системної моделі інституту захисту конституційного права на працю в Україні національними та міжнародними засобами, запропоновано шляхи подальшого розвитку та вдосконалення конституційно-правового інституту захисту прав людини в сфері праці, обґрунтовано необхідність розробки Концепції розвитку законодавства про захист трудових прав, в рамках якої повинна відбуватись систематизація правових норм, що застосовуються для захисту трудових прав;

- слушні пропозиції принципово нових форм та методів реалізації позикової праці як практичного способу здійснення конституційного права на працю громадянами України за кордоном;

- висновок та обґрунтування правової позиції, що інтернаціоналізація трудових прав, гарантованих Конституцією України – це довгострокова, правова, науково обґрунтована, закріплена в правових формах діяльності

органів публічної влади України трансформація національних норм права під впливом міжнародних норм, спрямована на реалізацію положень Конституції України та нормативно-правових актів, міжнародних норм і забезпечення державних гарантій реалізації конституційних прав у сфері праці, захисту прав, свобод та інтересів суб'єктів трудових відносин;

- авторське визначення забезпечення конституційного права людини на працю як відносно відокремлену сукупність юридичних елементів, за допомогою яких в умовах додержання законності, з позиції гуманізму і соціальної справедливості, кожною людиною і громадянином України здійснюються його конституційні можливості щодо вільного вибору роду діяльності або професії, працевлаштування; забезпечуються належні, безпечні і здорові умови праці; одержання роботи з оплатою праці не нижче встановленого державою мінімального розміру; захист від незаконного звільнення; своєчасне отримання винагороди за працю, завдяки знешкодженню негативних умов, що можуть завдати шкоди практичному втіленню цього у життя;

- розробка власної системної моделі інституту захисту конституційного права на працю в Україні національними та міжнародними засобами (індивідуальний самозахист трудових прав працівником у формі: відмови від виконання роботи, не передбаченої трудовим договором (ст. 31 КЗпП України), відмови від виконання роботи, яка загрожує життю і здоров'ю працівника (ст. 159 КЗпП України, ст. 6 Закону України «Про охорону праці»), в інших формах; колективний захист трудових прав трудовим колективом (колективний спір) у формі: використання примирних процедур (ст. ст. 8-16 Закону України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)»), страйку (ст. 17-28 Закону України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)»), захист трудових прав професійними спілками у формі: реалізації громадського контролю профспілкових органів (ст. 259 КЗпП України, ст. 21 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності»), участі профспілкових

органів при прийнятті рішення у вирішенні трудових спорів (ст. 26 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності»), в інших формах; судовий захист трудових прав: у досудовому порядку, у порядку конституційного судочинства, у порядку кримінального судочинства, у порядку адміністративного судочинства, у порядку цивільного судочинства, а саме у формі: досудового розгляду, видачі судового наказу, позовного провадження, судового оскарження рішень і дій органів влади, оскарження судових рішень (апеляційне та касаційне провадження); парламентський захист трудових прав у формі: законодавчої, контрольної-ревізійної, експертно-аналітичної, координаційної та інформаційно-просвітницької діяльності; захист прав Президентом України; захист трудових прав органами виконавчої влади; міжнародний захист.

- пропозиції автора щодо змін до чинного законодавства України в аспекті вдосконалення законодавчих конструкцій закріплення конституційного права на працю, встановлення в Конституції України положень, що присвячені забезпеченню та захисту основних прав і свобод людини та громадянина, в якому визначити, поряд з основними формами та методами, також і юридичні засоби захисту прав особистості державою і громадськими формуваннями.

Загалом слід відзначити, що дисертація С. Х. Барегамян відзначається високим теоретичним рівнем виконання, вмільм використанням сучасного методологічного арсеналу, виваженістю й обґрунтованістю висновків, належною правовою культурою теоретичних побудов. Положення, що виносяться на захист, справді містять ознаки наукової новизни, вони є належним чином обґрунтованими, а представлені в роботі аргументи на користь позиції автора – досить переконливими.

Однак, як і при дослідженні будь-якої складної та нової теоретичної проблеми, в зазначеній дисертації міститься низка спірних, неузгоджених і не зовсім обґрунтованих положень, які можуть стати підґрунтям наукової дискусії та напрямками подальшої розробки даної проблеми:

По-перше, в підрозділі 1.1. «Історико-правові аспекти становлення та розвитку конституційного права на працю в Україні» автором наводяться етапи становлення права на працю як такого, що закріплене Конституцією, аналізується історія законодавчої регламентації та підходи до змісту конституційного права на працю в Україні. Результатом такого аналізу стає періодизація становлення та розвитку конституційного права на працю в Україні, виділяються п'ять періодів з обґрунтуванням відповідних критеріїв (стор.31-42 дисертації). Уявляється, що така періодизація виглядає дещо штучною, історичні критерії виглядають застарілими, а назви деяких з них, наприклад, період IV (1953-1991 рр.) як період демократизації суспільних відносин (прийняття КЗпП УРСР від 10 грудня 1971 р., Конституції УРСР від 20 квітня 1978 р.) є дискусійними.

По-друге, дисертант вказує, що норми Конституції України закріплюють такі трудові права: право на працю (ст. 43); право на страйк для захисту своїх економічних і соціальних інтересів (ст. 44); право на відпочинок (ст. 45); право на соціальне забезпечення (ст. 46); право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї (ст.48). Вона вважає, що право на працю є основним складовим елементом та займає особливе місце серед прав людини з огляду на своє значення. Від того, в якому ступені реалізується і гарантується конституційне право на працю, може залежати реалізація інших прав громадян (стор.49-50 дисертації). На нашу думку, побудова будь-якої ієрархії конституційних прав і свобод людини і громадянина (в тому числі серед соціально-економічних) є недоречною і необґрунтованою.

По-третє, автор багато уваги приділяє аналізу положень законопроекту Трудового кодексу України № 1658 (стор.73-78 дисертації). З урахуванням особливостей законодавчого процесу в українському парламенті, можна дійти до висновку про те, що не обов'язково саме цей законопроект буде прийнятий и стане довгоочікуваним сучасним Трудовим кодексом України.

По-четверте, дисертант до способів захисту прав і свобод у сфері праці

правильно відносить: індивідуальний самозахист трудових прав працівником, колективний захист трудових прав трудовим колективом (колективний спір), захист трудових прав професійними, судовий захист трудових прав, парламентський захист трудових прав, захист прав Президентом України, захист трудових прав органами виконавчої влади, міжнародний захист (стор.221 дисертації). На жаль, С. Х. Барегамян не досліджена роль і місце органів місцевого самоврядування (зокрема, виконавчих органів сільських, селищних, міських рад) в механізмі захисту прав і свобод у сфері праці.

Втім зазначені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації С. Х. Барегамян, мають характер наукової дискусії та покликані спрямувати дисертанта на продовження наукових досліджень за обраною темою.

Загалом подана на захист дисертація є завершеною науково-дослідною роботою, котра містить вирішення важливого для сучасного конституціоналізму наукового завдання, що полягає в вдалому розв'язанні наукового завдання щодо розкриття змісту, сутності конституційного права на працю громадян та його реалізації та забезпеченні на національному рівні та на ринку праці Європейського Союзу.

Основні результати дисертації досить повно викладені в 8 статтях, опублікованих у фахових виданнях із юридичних наук, з них 5 статей надруковані у виданнях, що включено до міжнародної наукометричної бази даних «Index Copernicus International» (Польща), а також тезах 9 доповідей на науково-практичних конференціях.

Співставлення текстів дисертації та автореферату свідчить, що їх основний зміст є тотожним.

На підставі вищевикладеного вважаємо, що дисертація «Конституційне право на працю та його реалізація в умовах європейської міждержавної інтеграції», за змістом та формою відповідає вимогам п.11 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету

Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (з наступними змінами), а її автор – Барегамян Сюзанна Хоренівна – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право. Юридичні науки.

Офіційний опонент:

**завідувач кафедри
конституційного і муніципального права
юридичного факультету Харківського
національного університету імені В. Н. Каразіна
кандидат юридичних наук, доцент**

М. М. Воронов

13 квітня 2018 року

